

Amíg pillangókat lehet látni,
minden rendben lesz.

EVA

48

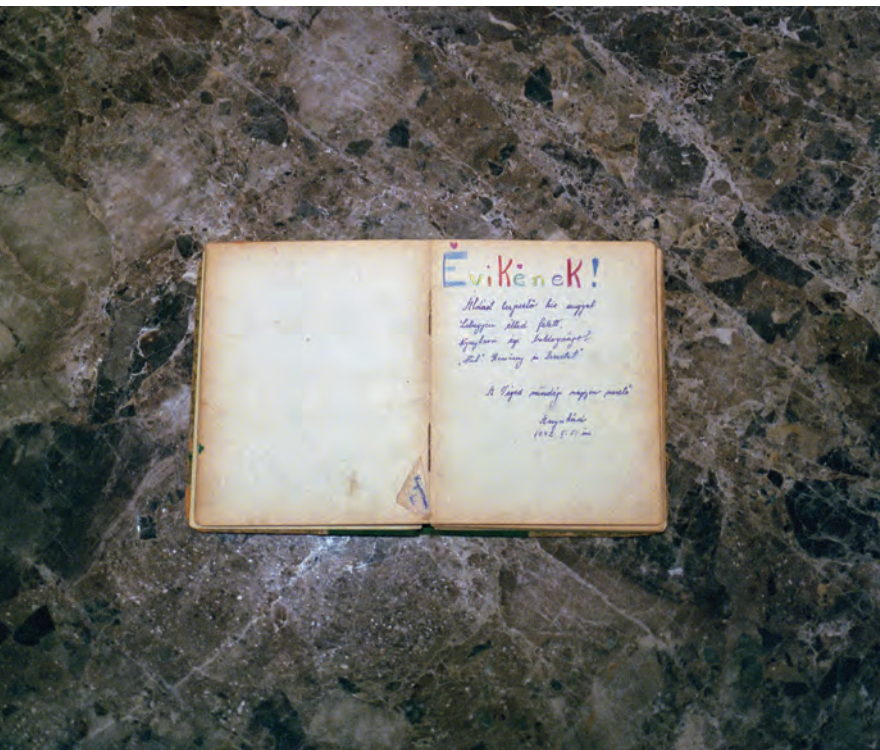
Budapesten születtem 1934-ben. Az Erzsébet körúton laktunk, apámnak papír-nagykereskedése volt. Csodálatos gyerekkorom volt, igazi úri nevelést kaptam. Először egy német fräulein foglalkozott velem, később egy angol nevelőnő, majd egy francia mademoiselle, ezen a három nyelven már gyerekkoromban megtanultam. Rendszeresen jártunk az Operába, emlékszem, a Pillangókisasszonyt hatévesen láttam először, gyönyörű sötétkék bársonyruha volt rajtam. Sokat utaztunk, nyáron nyaralni, télen síelni. Nem voltunk vallásosak, de ünnepeken elmentünk a Dohány utcai zsinagógába.

A nagyszüleim már '39-ben érezték, hogy valami rossz történik a világban, és még abban az évben „vakációzni” indultak Amerikába. Nagymamám magától soha nem hagyta volna ott a családját, anyámat és engem, de nagyapám nem árulta el neki, hogy többé nem fognak visszatérni. Mi Magyarországon maradtunk, ahol szép lassan minden egyre rosszabb lett. Apámat '41-ben munkaszolgálatra vitték, de szerencsére néhány hónap múlva visszajött.

'44. március 19-én ünnepeltük a tizedik születésnapomat (18-án születtem), ott volt az egész család, a nevelők,

a személyzet, szakács, takarítónő, sofőr. Hallottuk, ahogy az Erzsébet körúton vonulnak a németek, mindenki rohant az ablakhoz, őket nézte, ahelyett hogy velem foglalkoztak volna. Nagyon odavoltam. Ekkor gyökeresen megváltozott minden. Nyáron kijött egy rendelet, miszerint a zsidók csak sárga csillaggal megjelölt házakban lakhatnak. Szerencsére mi maradhattunk a lakásban, mert a mi házunkat is zsidóháznak nyilvánították, de össze kellett húznunk magunkat egy szobában. A többi szobába rokonok és barátok jöttek, akiknek ki kellett költözniük a nem zsidó házakból. Személyzetet akkor már nem lehetett tartani, de így is segítettek, például élelmet hoztak a tilalom ellenére. Ekkoriban azt is rendeletbe foglalták, hogy a zsidók csak délután öt után mehetnek ki az utcára, és sárga csillagot kell hordaniuk. Egy tizenegy éves barátommal újságokat árultunk és cigarettát készítettünk azoknak, akik napközben nem tudtak vásárolni. Így próbáltunk segíteni a szüleinknek, akik akkor már nem dolgozhattak. Mi, gyerekek, jól éreztük magunkat, kalandnak fogtuk fel az egészet, és ebben a felnőttek is megerősítettek. Nem láttuk rajtuk, mennyire rémültek, tartották magukat, még a bombázások alatt is, amikor le kellett sza-

ladni a pincébe. Anyám, a svájci iskolát végzett úrinő egy hét alatt megtanult mosni, vasalni, takarítani. Nem panaszkodott, gyorsan alkalmazkodott a helyzetéhez. Így éltünk márciustól októberig.

Apám kérésére anyámmal kikeresztelkedtünk, de végül nem volt rá szükségünk, és a háború után meg is semmisítettük a papírokat. Zsidók voltunk, és azok is maradtunk. Wallenberg-től kaptunk menlevelet, amivel átköltöztünk egy védett házba, ahol rettenetesen hisztérikus volt a hangulat, ezért apám azt mondta, menjünk inkább ismerősökhöz. Mindössze egy hátizsákot vihettem magammal a párnámmal együtt, ami még évtizedekig megmaradt, még akkor is azon aludtam, amikor férjhez mentem. Tulajdonképpen ezt éltem meg a legnagyobb tragédiának: ahogy vonultunk az éjszakában egyetlen hátizsákkal, és nem tudtuk, hol fogunk aludni aznap este. Aztán mindig lett valahogy. Apám kedves, rendes ember volt, mindenki szerette, ismert néhány házmestert, akik tudták, hol vannak üres lakások, ahova be lehet költözni. Mondták, ha kell, maradhatunk, de ha kérdezik, ők nem tudnak semmit. Később vidéken is bujkáltunk.

'45 tavaszán véget ért a háború, visszaindultunk Pestre. A városba érve halott emberek és állatok látványa fogadott. A szüleimmel szerencsések voltunk, mi megúsztuk, de a nagymamámnak mind a hét testvérét megölték különböző koncentrációs táborokban. Gyorsan rendbe szedtük a lakást, és visszaköltöztünk. A szüleim azonnal elkezdtek dolgozni a nagyapám svájcióra-nagykereskedésében. A mai napig pontosan emlékszem a nevére: Schwartz A. és

Vogel Ö. Óra-Ékszer és Drágakő. Kezdtünk megint jól élni, de az oroszok nem szerették a gazdag zsidókat, és meg akarták szerezni az üzletet.

'46-ban találkoztunk a nagypapámmal Svájcban, könyörgött, jöjjünk ki mi is Amerikába, és el is hozta hozzá a papírokat. De csak visitor visát tudott szerezni, szóval nem tudtuk, meddig tudunk New Yorkban maradni. Végül öt év múlva lettünk amerikai állampolgárok. Ekkor hozattuk el a legfontosabb holmijainkat Budapestről. Az eltelt évek alatt persze jó pár dolgunkat ellopták a lakásunkból. Nem érkezett meg a zongora, és apám könyvtára is igen megfogyatkozott.

Tizenhárom voltam, amikor kijöttünk. Hamar megszoktam a helyet, percek alatt igazi amerikai tinédzser vált belőlem. Anyámnak is könnyen ment, apám viszont nehezebben állt át az amerikai életre. '47-ben rengetegen jöttek Magyarországról, sok gazdag zsidó, akikkel hamar barátságot kötöttek a szüleim. Mindenki belefogott valami új bizniszbe, és új életet kezdett. Később jöttek az ötvenhatosok, de ők semmit nem hoztak magukkal. Mi a Queen Elizabeth első osztályán utaztunk, ők menekülteként érkeztek. Óriási különbség volt!

Kétféle felfogás létezett Amerikában a magyarok körében: voltak, akik azt mondták, ha egyszer itt akarunk élni, amerikaiaknak kell lennünk, el kell felejtenünk a magyar múltat. A másik variáció, amikor a szülők benne éltek a múltban, folyton rettegtek, és a gyerekeiknek is azt adták tovább, hogy résen kell lenniük, mert a szörnyűségek bármikor megismétlődhetnek. Ezek a gyerekek előbb-utóbb

fellázdak, hogy ez nem az ő életük, nem az ő háborújuk, ne ragasszák át rájuk a szülők a saját félelmeiket. Nem mindkinek sikerült, sokan lélekben még mindig a múltban élnek. A tragédia valóban mindannyiunkban ottmarad örökre, a különbség csak az, hogyan dolgozzuk fel. Tízéves voltam akkor, most nyolcvanhárom vagyok: idővel megtanultam helyén kezelni a dolgokat, boldog vagyok, nem gyötörnek a rossz emlékek.

Évekkel ezelőtt volt egy találkozó olyan magyar zsidóknak, akiket bűjtattak a háború alatt. Evi szervezte. Addig nem is gondoltam rá, hogy erről beszélni kéne, hogy egyáltalán van miről. Leültünk, és mindenki elmesélte a történetét. Ezek elég hasonlóak voltak. Senkit nem vittek el, és mindannyian gyerekek voltunk a háború alatt. Mindenki úgy kezdte: március 19-én bejöttek a németek... Hihetetlen jó érzés volt elmondani. Azóta ahol tudok, beszélek róla, mert borzasztó fontos, hogy személyesen adjuk át a történeteinket a következő generációknak. Sokáig a lányommal és az unokáimmal se beszéltem róla. Ha kérdeztek, válaszoltam, de magamtól nem kezdtem bele. Aztán egyre többet meséltem, de soha nem azt akartam kiemelni, hogy *oh my god*, milyen szörnyű volt. Ennek semmi értelme nem lenne. A szüleimtől sem ezt kaptam. Amikor minden rossz volt, még akkor is azt mondták, hogy egyszer majd jó lesz. Soha nem a kétségbeesést láttam rajtuk. Azt éreztem, hogy minden túlélhető, amíg együtt vagyunk. Ez adott erőt nekünk. Én is ezt adom tovább az iskolákban, előadásokon: próbálom a pozitív oldalt is megmutatni, azt, hogy nem szabad átadnunk magunkat a félelmeinknek. Mindig van remény.

Hetven éve élek Amerikában, ez idő alatt háromszor jártam Pesten, és már nem is akarok visszamenni. Nem tetszik, amit a menekültekkel csináltak. Ugyanakkor boldog emlékek kötnek Budapesthez, sokat gondolok a városra, a gyerekkoromra, sőt furcsa, de magyarul álmodom. Pedig már senkivel nem beszélek magyarul, csak a takarítónővel meg a fodrásszal. A lányom is csak néhány szót tud: *szeretlek, majom* – az anyám mindig majomnak hívott. A férjem amerikai, nem volt kérdéses, hogy angolul beszélünk otthon.

Harlemben tanítottam hátrányos helyzetű gyerekeket. Nagyon szerettem, mert rávilágított, hogy nem csak a zsidóknak van problémájuk. Igaz, meghalt hatmillió ember, de mások is szenvedtek. Most meg a washingtoni Zsidó Múzeumnak dolgozom, turistáknak tartok előadásokat, és kapacitálom az embereket, hogy menjenek, nézzék meg a kiállítást. Muszáj odamennem, még akkor is, ha olyankor előtörnek az emlékek. Fontos beszélni róla, hogy ne felejtjük el.

Láttam egyszer egy verseskötetet, amelyben koncentrációs táborokban íródott verseket gyűjtöttek össze. Ebben olvastam ezt a mondatot: *there are no butterflies in Auschwitz* (Auschwitzban nincsenek pillangók). Megrendítő volt, mert a pillangó régtől fogva a remény szimbólumává vált a családkban. A bujkálások alatt anyám azt mondta egyszer: ha látsz egy pillangót, az a nagyi, ahogy minket figyel. Tízéves voltam, de erre tökéletesen emlékszem. Később így fogalmazott anyám: *as long as we see a butterfly, everything will be fine* – amíg pillangókat lehet látni, minden rendben lesz.